

— AZ —

ALSÓFEHÉRMEGYEI TÖRTÉNELMI, RÉGÉSZETI ÉS
TERMÉSZETTUDOMÁNYI EGYESÜLET 1910. ÉVI MŰKÖDÉSE
≡≡≡ ÉS MÚZEUMÁNAK ÁLLAPOTA 1910. ÉVBEN. ≡≡≡

KÖZLI:

BCU CKÁRPISS JÁNOS ry Cluj
EGYESÜLETI TITKÁR.

KIADJA AZ ALSÓFEHÉRMEGYEI TÖRTÉNELMI, RÉGÉSZETI ÉS
————— TERMÉSZETTUDOMÁNYI EGYESÜLET. —————

————— GYULAFEHÉRVÁRT —————

PAPP GYÖRGY KÖNYVNYOMTATÓJA

————— 1911. —————

105453

BCU Cluj

University Library Cluj

(TIZENHATODIK ÉVKÖNYV GYANÁNT.)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Az Alsófehérmegyei Történelmi, Régészeti és Természettudományi Egyesület 1910. évi működése és múzeumának állapota.

A gyulafehérvári múzeumot fenntartó egyesület kitarthatóan tovább folytatta zajtalan kulturális munkálkodását az 1910. évben. A megkívántató anyagi erőknél hiánya és a vármegye társadalmának gyenge pártolása a jelenre nézve mindenesetre bénítja a tudományos régészeti kutatásnak és a publikálásnak érdemes munkáját, de az egyesület a nagyobb föllendülés jobb jövőjébe helyezett reménnyel szüntelenül azon működik, hogy ami itt a tudomány számára a régi maradványokból még megmenthető, azt fenntartsa és megőrizze, s ez által a jövőnek eredményesebb tevékenységét előkészítse és lehetőbbé tegye.

Másrészt, a vezetőség figyelme oda is irányul, hogy gyűjteményeibe megszerezze mindazokat a szakkönyveket és segítő eszközöket, amelyek a tudományos kutatáshoz és az összegyűjtött anyagnak szakszerű feldolgozásához nélkülözhetetlenül szükségesek. Nagy segítségére van ebben a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelőségének áldozatos támogatása, amely nélkül alapításának céljait megvalósítani és hivatását annyira, ahogy most teszi, betölteni nem tudná.

De mindenesetre nem szabad elmulasztanunk rámutatni azon igen kedvező körülményre, hogy az államnak és a főfelügyelőségnek a támogatása épen nálunk nagyon érdemes helyre jut, ahol főképp a régészeti kutatásnak állandóan újabb mezői nyílnak meg, mert hiszen az ókori Apulumnak legnagyobb része még sem feltárva, sem rendszeresen feldolgozva nincs. Pedig Apulum a római uralom végén jelentőség és fejlődés tekintetében első városa Daciának, tehát jelentékeny és értékes régészeti anyagot rejt még itt a föld kincses ölé-

ben, amelyet napfényre hozni, tudományosan feldolgozni, rendszeres gyűjteményben szakszerűen konzerválva kiállítani még hosszú időknek kedves feladata lesz. Ennek a munkának az előkészítése volt főképp az, amivel az egyesület mult évi működését betölteni igyekezett.

A múzeumot fenntartó egyesület választmányi gyűlésein különösen a múzeum gyarapodásával, régészeti kutatások, ásatások eredményeivel és alapszabályainak a viszonyok megkívánta átdolgozásával foglalkozott. Az alapszabályoknál alapul vette a főfelügyelőség mintáit, azokat a helyi kívánalmakhoz alkalmazta, s a szükséges változtatásokkal jóváhagyás végett fölterjesztette. A múzeum és az egyesület ügyeit az elnökség az elmúlt évben 115 hivatalos számmal intézte el.

A gyulafehérvári múzeumnak főképp a régiségtári anyaga nagyon meggyarapodott és egyre növekedik, azért már nagy a száma a még fel nem dolgozott ásatási leleteknek, amelyeknek szakszerű elrendezésére és a gyűjteményekben való kiállítására a szűk múzeumi épületben nincs meg a megkívántató hely. Az értékes múzeumi anyag nagy részének ládákban és elcsomagolva kell hevernie, ahol egyrészt a gondos kezelés mellett is könnyebben van kitéve a romlásnak, másrészt meg sem tanulmányozás, sem közlés céljaira nem érvényesülhet: épen azért az egészséges fejlődés érdekében égető szükség van már a múzeumi épület további kibővítésére.

A felhalmozott régiségtári anyagnak ezen nyomasztó helyzetén segitendő, C s e r n i Béla dr. múzeumőr az előző évben a főfelügyelőségtől állami letétképen küldött 5465 darabból álló prehisztorikus leleteket, amelyek az O r o s z Endrétől a T o r d a i-hasadék barlangjaiban eszközölt ásatásokból kerültek napfényre, kellő vizsgálat alapján négy részre osztotta be. Mivel pedig a leletek közt igen sok az analóg és homogén darab, tehát nem volna célszerű azoknak egy múzeumban való kiállítása, azért is az anyag négy részre való beosztása azon célból történt, hogy a leletek egy teljes csoportja

ebben a múzeumban maradjon, a többi három csoport pedig a főfelügyelőség rendelkezésével más három intézetnek jusson.

A múzeum helyiségeinek használatában kedvező változás állott be az által, hogy a könyvtárt az egyuttal raktáruul is használt alkalmatlan és szűk helyiségből a főfelügyelőség előleges engedélyével a múzeumörnek a várban lévő magánlakásán helyezte el és rendezte be Cserni Béla dr. Így a könyvtár világos, olvasószobának is alkalmas helyiségbe került, ahol kellő bebutorozás mellett szakok szerint berendezve az egyesület tagjainak és minden érdeklődőnek bármikor rendelkezésére áll.

A múzeumnak célszerű bebutorozásában még mindig sok a kívánni való. Mivel az egyesületnek e célra nincs meg a szükséges pénze, azért a múzeumőr már az előző években adománygyűjtéssel igyekezett ezen segíteni. Az elmúlt évben is sikerült neki L á s z l ó Mihály dr. országgyűlési képviselő, egyesületi alapító tagtól 100 K-t szereznie, mely összegből 3 kisebb állványt, 2 talapzatot a római köemlékekhez, 1 nagy konzólt az antefixák számára és egy klisészekrényt készítetttek. A múzeum további bebutorozását is anyagi erők hiányában ilyen adománygyűjtéssel kénytelen a múzeumőr folytatni.

Áz engedélyezett 8000 K. m u z e u m é p i t é s i á l l a m s e g é l y n e k 1910. évre 91636. vallás- és közokt. min. sz. a. kiutalt 1000 K. h e t e d i k r é s z l e t é t, mivel az egyesület a múzeumkibővítésre fölvetett adósságait már törlesztette, a múzeumnak további kiépítésére a Gyulafehérvári Takarékpénztárba helyezték és ott gyümölcsöztetik, míg a múzeumnak kibővítésére még kérelmezendő államsegélyekkel annak idején felhasználhatják. Az egyesület a kölcsönösszeg kamataira és az építkezésre saját alapjából fordított 851'44 K.-t nem térítette meg az államsegélyből, hogy a jövőendő építkezéshez szükséges összeg mielőbb rendelkezésére lehessen.

A múzeumi és egyesületi személyzetben semmi

változás sem történt. Az elmúlt évben az alapítókéhez csatolták U j f a l u s i József dr. apátkanonok, volt egyesületi ügyvezető alelnöktől végrendeletileg az egyesületnek hagyományozott ö t s z á z korona összeget. Ezenkívül más alapítványt nem tettek.

A múzeum gyűjteményeit jelentékenyebbnek mondható adományokkal gyarapították: G y u l a f f y Albert városi alkapitány, aki 19 drb. római ezüst- és bronz császári érmet, 9 drb. magyar ezüstpénzt, 32 drb. külföldi, nagyjából ezüst- és rézpénzt, egy szép magyar kardot mindkét lapján diszitással és „Vivat Huszár“ felirattal és egy régi agyag vízvezetékcsövet ajándékozott; azután O n c s a Konstantin, csórai görög keleti lelkész adott több ókori tárgyat és pedig: 1 drb. őskori bronz tokosbaltát, 1 drb. bronzkori kis urnát és 1 drb. bronzkori fülesurnát, 5 drb. bronzkori karperecet hegyes és tompa véggel; 1 drb. római vaslándzsavéget, 3 drb. római ezüstpénzt, 1 drb. igen szép római oszlopfőt; 7 drb. népvándorláskori régiséget: karperec, gyűrű, boglár, gyöngyfűzér; 2 drb. domborműves XVI.—XVII. sz. kályhafiókot és 11 drb. újabbkori nickel és bronzpénzt. Egyesek tárgyadományait az illető gyűjteményeknél soroljuk fel.

Az egyesület múzeumát a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelősége részéről tanulmányozta és megvizsgálta: K a n n e r e r Ernő dr. miniszteri tanácsos, az országos szépművészeti múzeum igazgatója, múzeumi és könyvtári országos felügyelő.

A gyűjtemények a néprajzit kivéve mind rendszeresen gyarapodtak. A k ö n y v t á r n á l a törzsállomány volt az 1910. év elején: könyv és füzet 3532, hirlap 28, aprónyomtatvány 13, térkép 2, kézirat 7, oklevél és egyéb irat 2., végül a múlt évben itt egyéb könyvtári agyagban kimutatott 323 fényképet most a képzőművészeti gyűjteménybe helyezték át. A lefolyt évben beszereztek önálló könyvet és füzetet: államszegélyből 46, állami letét 15, egyéb vétel és csere 76, ajándék 46 és 2 évfolyam hirlap, tehát összes évi gyarapodás 183

könyv és füzet és 2 évfolyam hirlap és így törzsállomány az 1910. év végén: 3715 drb. könyv és füzet, 30 évfolyam hirlap, 13 aprónyomatvány, 2 drb. térkép, 7 kézirat és 2 oklevél.

A r é g i s é g t á r törzsállománya az 1910. év elején: 5948 őskori tárgy, 4040 római tárgy, 882 közép- és újabbkori tárgy, 3616 érem és pénzjegy. Gyarapodás volt az év folyamán: államsegélyből 35 őskori tárgy, 113 római tárgy és 5 drb. érem és pénzjegy; ajándékozás útján pedig: 39 drb. őskori tárgy, 16 drb. római tárgy, 13 drb. közép- és újabbkori tárgy meg 115 drb. érem és pénzjegy. Az évi gyarapodás összege: 74 drb. őskori, 129 római, 13 drb. közép- és újabbkori tárgy, meg 120 drb. érem és pénzjegy és így a régiségtár törzsállománya az 1910. év végén 6022 drb. őskori, 4169 drb. római, 895 drb. közép- és újabbkori tárgy meg 3736 drb. érem és pénzjegy.

A n é p r a j z i g y ű j t e m é n y változatlanul maradt. Törzsállománya az év végén: 3 drb. magyar tárgy, 4 drb. hazai nemzetiségi tárgy, 1 drb. rokon népek tárgya, külföldi művelt népek tárgyai 3 drb. és külföldi primitív népek tárgyai 4 drb.

A k é p z ő m ű v é s z e t i g y ű j t e m é n y törzsállományában annyiban történt változás, hogy a könyvtárból az egyéb könyvtári anyag között kimutatott 323 fénykép ezuttal ide került, sőt ajándékozás útján számuk az év folyamán 60-nal növekedett, s így a törzsállomány az 1910. év végén 3 drb. szobor, 3 festmény, 28 rajz és metszet, 383 fénykép és 25 modern iparművészeti tárgy.

A t e r m é s z e t r a j z i g y ű j t e m é n y tulajdonképeni anyaga nem gyarapodott, de az államsegélyből beszereztek egy jó mikroszkópot és 40 drb. imitált drágakövet s így a törzsállomány az 1910. év végén: 1557 állat, 4122 növény, 278 ásvány, egy mikroszkóp és 40 drb. imitált drágakő.

A múzeum valamennyi gyűjteményének gyarapodását és évvégi állapotát a következőkben összegezhet-

jük. Törzsállomány volt az 1910. év elején: a könyvtárban 3769 drb., a régiségtárban 14486 drb., a néprajzi tárban 15 drb., a képzőművészeti gyűjteményben 382 drb., a természetrajzi gyűjteményben 5957 drb., tehát a múzeumban volt összesen 24609 drb.

A z é v i g y a r a p o d á s a következő forrásokból történt: államsegélyből 240 drb., állami letét 15 drb., egyéb vétel és csere 76 drb., ajándék 291 drb.

G y ű j t e m é n y e k s z e r i n t gyarapodás volt: a könyvtárban 185 drb., a régiségtárban 336 drb., a képzőművészeti gyűjteményben 60 drb. és a természetrajzi gyűjteményben 41 drb., tehát az évi gyarapodás összege 622 drb.

Ezek szerint a múzeum törzsállománya az 1910. év végén: a könyvtárban 3954 drb., a régiségtárban 14822 drb., a néprajzi tárban 15 drb., a képzőművészeti gyűjteményben 442 drb., a természetrajzi gyűjteményben 5998 drb., tehát az egész m ú z e u m b a n ö s s z e s e n 25231 drb. volt. Library Cluj

A múzeumot fenntartó egyesületnek az 1909. évre kapott áll a m s e g é l y e i b ő l felhasználatlanul maradt 1910.-re: a könyvtárnál 12·41 K. és a természetrajzi gyűjteménynél 160·44 K. A múzeum az 1910. év folyamán a következő államsegélyeket kapta: 300 K. könyvtári, 300 K. régiségtári, 100 K. természetrajzi és 1000 K. rendkívüli múzeum kibővítési államsegélyt. Így tehát rendelkezésre állott a könyvtárnál 312·41 K., a régiségtárnál 300 K. és a természetrajzi gyűjteménynél 260·44 K. Összes kiadás volt az államsegély terhére az év folyamán: a könyvtárnál 295 K., a régiségtárnál 290·89 K. és a természetrajzi gyűjteménynél 169·72 K. Így tehát államsegély maradvány az 1911 évre: a könyvtárnál 17·41 K., a régiségtárnál 9·11 K. és a természetrajzi gyűjteménynél 90·72 K. Az 1000 K. múzeumkibővítési államsegélyről már előbb adtunk kellő tájékoztatást.

Az államsegélyek fölhasználásánál a vezetőség eddig jóváhagyott elveit követte. A k ö n y v t á r n á l fő-

kép a régészet tanulmányozásához szükséges szakművekre fordítottak figyelmet és a beszerzett néhány őskorra vonatkozó munka mellett különösen a római kort részletesebben tárgyaló műveket vásároltak, mert az ókori Apulumnak római történelmi maradványokban annyira gazdag és még ki nem kutatott területén kiváltképp ezen szakmunkákra lesz szüksége az egyesületnek és a múzeumában meg ásatási területein buvárkodó régészeknek és történetiróknak.

A r é g i s é g t á r i államsegélyből az elmúlt év folyamán a régi apulumi római telepen való szakszerű ásatásokat nem tudták oly mértékben folytatni, mint ahogy azt az előbbi években tették. Ennek oka főképp az volt, hogy az előző évben az ókori Apulum-sirok utcájának területén megkezdett ásatásokat, — mivel a telket másnemű művelés céljából rendezték és így egészen felforgatták s belőle a régi maradványokat rendszeres átkutatás nélkül elhányták volna, — a tudomány érdekében föltétlenül folytatni és befejezni kellett. Mivel pedig már az azon évben az ásatásokra rendelkezésül álló államsegély elfogyott s az elmúlt 1910. évre az ásatási államsegélyt még ki nem utalták, — s a fölvett ponton mégis rendszeresen véghez kellett vinni az ásatást, C s e r n i Béla dr. múzeumőr az elmúlt évi államsegélyből való visszatérítés reményében ezen sikerrel folyó ásatások befejezésére a sajátjából előlegezte a szükséges költségeket. A főfelügyelőség tehát a 164.69 K. ásatási költséget az 1910. évi 300 K. régiségügyi államsegélyből visszatéríttette.

Ezen ásatások a Major szőlő-telepen a köztemetővel szemben fekvő püspöki kertben a régi római sírok utcájában 1909. december hó 13.-tól 1910. március hó 6.-ig folytak. Eredményök nagy részét már mult évi jelentésünkben közöltük részletesen. Az ott közölt fargványos sírládán és sírköveken kívül azok lelőhelyétől északra 47 méternyire a Municipium Apulense délnyugati határa közelében római épületmaradványokra akadtak. Egy épülettömbnek már megbolygatott alapfalai

kerültek itt napfényre. Az egyik kb. 42 m²-nyi területű helyiségnek fenmaradt három alapfalában a köveket nem mészhabarcossal, hanem csak agyagos földdel költötték az építő rómaiak, míg alig 11 m.-nyi távolságban egy másik helyiség alapfalainak megmaradott szöglete már rendes vakolattal épült s ugyanígy készültek még más két közeli helyiségnek a falmaradványai is.

Az első helyiségben nem mutatkozott nyoma az alfűtési szerkezetnek, de a mésszel kötött alapfalú helyiségekben előkerültek annak biztos nyomai. Az első helyiségnek nem maradt padimentuma, míg a többi helyiségekben mozaikpadlózat maradványa tünt elő, még pedig az egyikben „L” alakú, a másikban a közönséges piskóta alakú téglácskákból. Mindakét padimentum alapja vörös betón padozat. A feltárt helyiségek egy házhoz tartozhattak, mert körülöttük ugyanazon alakú antefixák kisebb-nagyobb töredékei heverték a talajban. Bélyeges téglát itt nem fordult elő, de megvannak a légiónál szokásos kézjegyek: újjhegyvel vagy fűcskákkal bekarcolt vonalak, melyeket vagy átló irányban egyenesen a téglán keresztül húztak, vagy a téglák egyik szélén egy vagy több félkört képeznek s végül nagy „S” vagy „8” alakúak. A téglák az Apulumban előforduló nagyobb fajtákhoz tartoznak: 40×28×5 cm. méretűek is voltak. A falakba illesztett melegvezető hasábalakú agyagesővek ezen épületeknél azonban aránylag nagyobbak és nagyobb oldalnyílásokkal vannak ellátva, mint azok, amelyek eddig Apulum más épületeinél előkerültek.

Ezen ásatási helyen több római apró agyag tárgy került elő: 5 drb. méceses, köztük 2 háromlángú; egy 37 cm. magas váza alakú korsó két apró füllel; egy díszes tál, belső peremén körbefutó virágdíszsel; három nagyobb urna — kettőjük kétfülű — és egy kisebb urna: mind a négy földdel tömve, de más tárgy nem volt bennök; két kisebb és egy nagyobb egyszerű csupor; egy kis terra sigillata tálacska; két igen díszes edényfűl, 9 drb. antefixa töredék terra sigillatából; 2 Penates agyagtalpszata, az egyikben megvan a két

láb; 2 db. Lares fejrészei; sajátos vékony hosszú L alakú mozaikból 60 db.; piskóta alakú eddig elő nem fordult feltűnően apró mozaiktéglácska 10 drb. és 120 drb. rombalakú vörös és kékszinű mozaiktégla; római nagyobb kőedény töredék füllel és csurgóval; egy római üvegpalack fenékrésze; egy teljesen ép csonthajtú fején gömbbel és egy I. Philippus (244.—249. Kr. u.) császár bronzpénze; ezeken kívül még számtalan agyagedény töredék.

A Glacin lévő, 1888. óta kutatott régi ásatási területen a költségek hiánya miatt a római ásatásokat az elmúlt év folyamán folytatni nem lehetett, jöllehet az előző év ásatásaiból maradtak ott nyitva olyan részletek, amelyek mielőbbi átkutatást kívánnának.

Az elmúlt 1910. év végén a körülményektől kényszerítve kutatással kellett érinteni a Colonia Apulensis Marosportus városrészben lévő területét is, amelynek a régészetre és főképp Apulum topográfiájára való fontosságát Cserni Béla dr. muzeumőr illetékes helyen már több ízben hangoztatta. Most azonban, mivel az említett és eddig közlegelőnek használt területet, a telektulajdonos gazdák szántóföldre kezdték átalakítani, s a talajban rejlő római falmaradványokat megbolygatták, azok kőanyagát bányászni kezdték, Cserni dr. muzeumőrnek, amint erről értesült, s az ő felhívására a muzeumot fenntartó egyesületnek mindent el kellett követniök, hogy ezen római maradványokat a tudomány számára megmentsék.

Cserni dr. muzeumőr már december hó 13.-án kimenve a helyszínre azonnal tárgyalásba bocsátkozott úgy a telektulajdonos gazdákkal, mint azok munkásaival: mert a kőanyag kihasználására nézve itt úgy állottak a viszonyok, hogy a munkások a földtulajdonosnak felébe dolgoztak, vagyis a kibányászott római kőanyag eladatván, fele ára a gazdáké, fele ára pedig a munkásoké.

Ez az állapot még inkább megnehezítette a felszínre jutott római maradványok megmentését, mert a

munkások nagy méhon arra törekedtek, hogy mennél több kőanyagot hozzanak ki a földből. A múzeumőr tapasztatos eljárásával mérsékelni tudta őket addig, míg az egyesület december 17.-én tartott választmányi gyűlésén előadta a dolgot, s előterjesztésére a gyűlés lelkesedéssel elhatározta, hogy a marosportusi maradványokat minden módon igyekezniök kell megmenteni, s felkérte a múzeumőrt, hogy legjobb belátása szerint tegyen meg mindent ez ügyben, s mivel az egyesületnek más pénz nem állott rendelkezésére, a választmány a mentés és kutatás előleges költségeire az egyesület alaptőkéjéből megszavazott 300 K.-t, azon kikötéssel, hogy ezen összeget vagy ezen ásatások végzésére esetleg nyerendő államsegélyből visszatérítik, vagy ha ez nem volna lehetséges, az egyesület egyéb jövedelmeiből az alaptőkéjének való ezen tartozását letörleszti.

Ezen határozat után Csérni Béla dr. múzeumőr fokozott buzgósággal látott kedves feladatához. A téli időjárás viszontagságai mellett is igen gyakran gyalog lement a vártól 45 percnyi járóútra fekvő területre és itt folyton egyezkedett a gazdákkal és munkásaikkal. Befolyásának megvolt a jó eredménye: a gazdák bizonyos díjért túrték, hogy a kőanyag a földben maradjon, a munkások meg a feltárt falak méterenkinti díjazásáért szintén csak feltárták a földből, de szét nem rombolták a falmaradványokat. De mégis a gyűlést megelőző időben több falnak az anyagát kiszedték; hanem ezek sem veszték el Apulum topográfiájára nézve, mert Csérni dr. minden napfényre került falat pontosan megmért, lerajzolt és leírt ásatási naplójába.

Mindezen, a hazai régészetre nézve fontos eseményekről Csérni Béla dr. múzeumőr mint főfelügyelőségi régészeti szakmegbízott már december hó 13.-án, s reá az egyesület elnöksége is jelentést tett a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelőségének, kérve hathatós segítségét, hogy ezen értékes római maradványok a tudomány számára megmenthetők legyenek.

Ambár a körülmények miatt rendszeres ásatásokat

nem folytattak, hanem a mentési munkálat csak oda irányult, hogy a telektulajdonosokat és munkásaikat a rombolástól tartóztassák és csak a falmaradványok pusztta feltárására bírják, még így is a napfényre került régiségek igen érdekes és tanulságos képet nyújtanak s a föld alatt rejlőkről valószínű sejtelemre vezetnek. Falmaradványokra minden telekrészen akadtak a kövek után kutató munkások. Ezeket a múzeumőr mind pontosan felmérte és lerajzolta, úgy, hogy azok a készitendő topográfiai modellbe a maguk helyén beilleszthetők lesznek.

Az említett területen hat gazdánál dolgoztak és mindegyiknek telkén kisebb-nagyobb falrészek kerültek felszínre. Ezek közül jelentősebb volt kettő. Az egyik Rosca Sándornak földjén van, hol mindjárt az országút közelében három összetartozó helyiségre akadtak, melyek falai 0,5 m. vastagságúak, területük pedig egyenkint 18—20 m². Az alapfalaikat felmérésük és lerajzolásuk után a gazdák szédszedték, de alapjuknak mégis még a föld mélyén nyoma maradt.

Ezen helyiségek belső részeit, a padozatát át nem kutatták, mert arra felé nem ástak a kövek után turkáló munkások, hanem a falak mentén előkerültek a következő régiségek: egy kézi malom (egyik köve egész, a másik töredék); két mécsos; egy gyermekjáték buba agyagból, amelynek keze mozgatható volt. Ezen épületmaradványokban előforduló fali téglák bélyegesek, amelyek jelzéke: PAER; ez nem a legiónak, hanem magán téglavetőnek a bélyege.

Ezen helyiségektől nyugatra 43 méternyi távolságban két egymással szembenálló épületrészre akadtak, amelyek egyikének falai rendes vastagságúak, a másiké pedig 1,10 m. vastagok. Az utóbbi fal nagy kövekből oly erős kötőszerral épült, hogy a munkások a bontásába belefáradva, azt további kutatásaink számára kénytelenek voltak szerencsénkre meghagyni. Ugyanezen fal egyik beszögelésében egy nagy „p i t h o s“-ra akadtak a munkások, amelyet ők még épen láttak, de mikor ki-

emelték, 47 darabra esett szét, hanem ezek mind egészbe összeállíthatók.

Tovább nyugatra ettől 12 méternyi távolságban 2 alapfalat tártak föl és kis részekben ki is szedtek belőlük kőanyagot. Ugyanitt a falhoz érő padozatnak egy részét is kiszedték, amely hatszögű és rombalakú nagy mozaik téglákból tetszetős padozatmintát ad, amint azt a múzeumőr összeállította. Itt is ugyanazon bélyeges fali téglákat találtak, mint az előbbi épületekben. Előkerült még itt egy csavarmentes kis oszloptörzs.

Ezen hellyel szemben északra kb. 12 méternyire egy nagyszerű valódi bolthajtásra jutottak. Ezen római bolthajtás ivezete e ponton épen be van építve, mintha a belső üregnek határfala lenne. A bolthajtás alaphossza: 2.40 m., a magassága a külszínen pedig 1.70 m. Maga a bolthajtás $42 \times 32 \times 5$ cm. nagyságú bélyegtelen két soros téglával épült. A munkás a feltárt bolthajtásnak szép tégláit leszedte ugyan, de mintha itt keresztbolthajtás lenne, s a kelet felé még van folytatása a föld alatt. A múzeumőrnek sikerült e ponton a falmaradványokat a gazdának fizetett bizonyos díj fejében betemetetni úgy, hogy a végzendő rendes ásatásig érintetlen maradnak.

A második nevezetesebb feltárási pont az előbbitől északra több telektől elválasztva Táth György szántóföldjén van. Egyelőre még meg nem határozható hatalmas épülettömböt tártak fel itt, amelynek alapfalait egyezkedéssel már sikerült a rendszeres ásatás számára megmenteni. Ezen maradványokban van: egy 36.5 m. hosszú 0.80 m. vastag, itt-ott 2 m. magas kőből épült keletnyugati irányban haladó fal, melynek mellékelágazásai is vannak.

Párhuzamosan e nagy fallal délfelé egy folyószerű építmény van, amelyben egy nagy vízlevezető kő volt: alakja négyzet, oldalhossza 0.90 m. Rajta a bemélyítés kör alakú és kifolyási csatornája 28 cm. széles. Ugyanezen folyósó déli falának belső részén 2—2 méter távolságban három méceszt találtak közvetlenül az alapfal mellett, ami mind igen jellemző dolog lehet a helyi-

közt nagyobb elrendezést kellett végezni. Ezen kömaradványok közt nevezetesebb 3 lovasrelieffel ellátott, 2 állatcsoportos és több ornamentikus kőfaragványdarab, 6 igen hiányos feliratos oltár és sirkőrészlet.

A múzeumi igazgató a múzeum gyűjteményeibe beérkezett összes tárgyakat a szerzeményi naplóba annak rendje szerint bevezette.

A gyűjteménynek használatát illetőleg a könyvtárnál 24 látogató használt 27 művet. A könyvtár különben állandóan nyitva áll az olvasók rendelkezésére.

A múzeum többi gyűjteményeit meglátogatta 72 látogatási napon 984 személy. A tanintézetek szép számmal keresték fel a múzeumot. A helybeli főgimnázium tanulói osztályonként tanárok vezetése mellett gyakran jertek meg.

Ezekon kivül látogatták meg tanárok kíséretében : A szászvárosi főgimn. ifjuság ; a lámkeréki gör. kel. elemi iskola ; a nagyenyedi főgimn. VII. VIII. osztály ifjusága ; a balázsfalvi főgimn. III. és IV. osztálya ; a nagyszebeni gör. kel. román seminarium ifjusága ; a budapesti kereskedelmi akadémia hallgatói ; a marosvásárhelyi r. k. polgári leányiskola növendékei ; a gyulafehérvári hittanhallgatók ; a zalatnai kőfaragó szakiskola ifjusága ; a nagyszebeni ev. luth. tanítóképezdei tanulók ; a beszercei ev. luth. főgimn. ifjusága ; a nagyenyedi tanítóképző intézet hallgatói ; a debreceni főgimn. ifjuság ; a dévai tanítóképezdei hallgatók ; a hajduböszörményi ev. ref. gimn. ifjusága ; a lugosi állami főgimnázium tanulók ; a bukaresti román egyetem régészeti seminarium hallgatói és a kolozsvári VI. honvédkerületi tiszti iskola tagjai.

Ily alkalommal mindig tartott magyarázó előadást a múzeumi igazgató, de kimerítőbb előadást tartott 1912. jun. 13-án a két tanár kísérete mellett jött VI. honvédkerületi tiszti iskolának, a július 4-én négy tanár kíséretében érkezett bukaresti tud. egyetemi hallgatóknak és október 12 én az Erdélyi Múzeum Egyesületnek Gyu-

lafehérvárt tartott vándorgyűlése alkalmával a gyűlésen résztvevő tagoknak és vendégeknek.

A muzeum tisztviselője; *Dr. Cserni Béla*, nyugalmazott főgimnáziumi tanár, a muzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelőségének régészeti szakmegbízottja, aki mint a fentartó egyesülettől, annak kezdetétől fogva 26 év óta megválasztott muzeum- és könyvtárőr (az új alapszabályok szerint: igazgató) minden díjazás nélkül, ritka kitartással működik s aki ugyyszólván egymaga teremtette meg, gyűjtötte össze és rendezte be a már most gazdag muzeumot. Főképpen a muzeumlátogatási napokon segítségére van *Barts Márton* róm. kath. tanító, mint muzeumi segédőr, aki hasonlóképen minden díjazás nélkül a jelzett napokon a muzeumban működik és a látogatókat kalauzolja. Rendes muzeumi szolga *Czeglédi János* nyug. vasuti pályáőr, ki az 1912. évi november 27-én elhalálozott Lajos Mihály derék muzeumi szolga helyébe felvétellett és az egyesülettől a muzeum épületében lakást és évi 192 korona tiszteletdíjat és fűtőfát kapott.

A muzeumot fentartja: Az Alsófehérvármegyei történetmi, Régészeti és Természettudományi Egyesület, a melynek tisztviselői: fővédő: *Dr. székhelyi Majláth Gusztáv Károly* gróf v. b. t. t. erdélyi püspök; tiszteletbeli elnök: zeykfalvi *Zeyk Dániel*, nyug. vármegyei főispán. II. oszt. vask. r. l. és *Csató János* kir. tanácsos, nyug. várm. alispán, II. oszt. vask. r. l.; elnök: kadicfalvi *Török Bertalan* nyug. várm. főjegyző, a *Ferenc József* r. l.; tiszteletbeli alelnök: *Novák Ferencz* kir. tanácsos, Gyulafehérvár sz. kir. város polgármestere, III. vask. r. l.; ügyvezető alelnök: *Dr. Kóródy Péter* székesegyházi kanonok, a műemlékek orsz. bizottságának levelező tagja; alelnök: *Szász József* Alsófehér- és Maros-tordavármegyék főispánja, a *Ferenc József* r. l.; titkár: *Kárpiss János* főgimn. igazgató; másodtitkár: *Reithofer Jenő* főgimn. tanár; Muzeumi és könyvtári igazgató: *Dr. Cserni Béla* nyug. főgimn. tanár; muzeumi segédőr: *Barts Márton* elemi iskolai tanító, pénztáros; *Deutsch Manó* takarékpénztári vezértitkár; ellenőr:

Szekál Ignác takarékpénztári pénztáros; ügyész Dr. Adorján Samu ügyvéd.

Az egyesület ügyeit 40 tagból álló igazgató választmány vezette, melynek 2 tagu számvizsgáló, 6 tagu régészeti, 10 tagu muzeumfelügyelő és 3 tagu taggyűjtő bizottsága van.

Az egyesületnek volt 8 örökös alapító (200 kor.), 24 alapító (100 kor.). 10 tiszteletbeli és 128 évdíjas rendes tagja (évi 6 kor.). Az egyesület csereviszonyt folytat 23 bel- és külföldi tudományos társulattal.

A tagok sorából az elmúlt évben kilencen haltak el, a kiknek emlékét az egyesület kegyelettel fogja őrizni: *Balló Lázár* nyug. kir. törvényszéki bíró; *Balló István* állami elemi isk. igazgató; id. *Frölich Gyula* gyógyszerész; *Imets F. Jákó* apátkanonok, egyleti alapítótag; *Nemes Sámuel* kir. kuriai bíró, törvényszéki elnök; *Pál Antal* főgimn. igazgató; Dr. *Hampel József* kir. udvari tanácsos Magy. Nemzeti Múzeum oszt. igazgatója egyesületi tiszteletbeli tag; *Rajnay Ignác* ügyvéd, egyesületi alapító tag; özv. Dr. *Reiner Zsigmondné* főorvos neje egyleti alapító tag.

Királyi kitüntetésben részesültek: *Oelberg Ottó* l. kir. táblai bíró nyugalmaztatása alkalmával a Ferenc József tiszti érdemkereszt adományozásával; *Majláth Ferencz* püspöki jószágigazgató, kir. tanácsos címével; *Deutsch Adolf* és *Fuchs Nándor* nagykereskedők a Ferenc József l. rendkereszt adományozásával.

A muzeumok fentartójától, pártfogójaitól és egyéb bevételi forrásaitól kapott javadalmát a következőkben mutatjuk ki: Pénztári maradvány az előző évről 84·19 kor. Alapítvány befizetés 800 kor. Tagsági díjak 474 kor. Adományok 150 kor. Kamatok 180 kor., összes évi javadalom 1688·19 kor.

Az egyesületi javadalmak felhasználása: Tökésítésre: 947·27 kor. Személyi kiadásokra: 192 kor. A gyűjtemény gyarapodására: 61 kor. Butorzásra és felszerelésre: 12·21 kor. Irodai szükségletekre: 50·40 kor. Rendkívüliekre: 84·38 kor. Maradvány 340·93 kor.

A múzeumot fentartó egyesület vagyónállásának évvárslati kimutatása: Alapítványi törzsvagyon: 5151·41 kor. Muzeumbővítési alap: 647·37 kor. Pénztári maradvány: 340·93 kor. Tagdíjhátralékból eredő követelés circa 1500 kor. Összesen: 7639·71 kor.

Ebben tartozás: Az alapítókének: 1743·93 kor. A muzeumbővítési alapnak: 647·50 kor. Összes tartozás: 2391·43. kor. Eszerint az egyesület tiszta vagyona: a még be nem jött 1500 koronát tekintetbe nem véve: 3748·28 kor., mely összeg, ha a hátralék begyűltne, 1500 koronával emelkedik s akkor 5248·28 kor. lenne.

Természetesen itt nincs beszámítva a múzeum gyűjteményeinek és azok felszerelésének értéke, a mely ezidőszertint még pontosan meg nem határozható, de igen tetemes összeget képvisel.

A múzeumot fentartó egyesület anyagi erői hiányában, másrészt pedig, mivel a tagsági díjakból befolyó jövedelmei a helyi társadalmi intézmények iránti áldozatkézség nagy hanyatlásával igen megkevesbedtek, rendes évkönyvet nem bocsáthatott ki az előző évben. Időközönként a titkárok az egyesület működéséről és a muzeum állapotáról részletes tudósítást közöltek a két helyi heti lapban, a *Gyulafehérvári Hirlap*“-ban és a „Közművelődés“-ben. Végül Dr. Cserni Béla közrebo csátotta Dr. Finály Gábor utján az apulumi római ásatások eredményeit a *Berlinben* megjelenő „*Jarbuch des Kaiserlichen deutschen Archaeologischen Instituts*“-ban, amely közlemények az „*Archaeologischer Anzeiger*“ című lapban is különnyomatok gyanánt megjelennek Berlinben Georg Reimernél.

Továbbá jelent meg Dr. Cserni Béla tollából az „*Archaeologiai Értesítő*“ XXXII. kötet 3 füzetben: „*Mucatra sirkövről Apulumban*“, a 4 füzetben pedig „*Római mennyezetek részletei Apulumból*“, s végre a „*Muzeumi és Könyvtár Érlesítő*“ 1912. évfolyamában: „*Jelentés a Colonia Apulensis területén 1911.—1912.-ben végzett ásatásokról*, mely jelentés 1913.-ban különnyomatban is megjelent Budapesten.

Az Alsófehérmegyei Történelmi, Régészeti és Természettudományi Egyesület Muzeuma tehát az elmúlt 1912. év folyamán is rendszeresen fejlődött, a mint a t e vázlatos tudósítás is feltűnteti. Az intézmény jövőjét a benne összegyűjtött fölötté érdekes és értékes muzealis anyag már biztosítja, de a megfelelőbb fejlesztéséhez, a klasszikus vidék gazdagságának méltóbb működhetéséhez, anyagának rendes publikációjához és pozitív munkájához feltétlenül szükséges lesz, nemcsak az államnak nagyobb segítségére, hanem főkép a vármegye és Gyulafehérvár sz. kir. város társadalmának áldozatosabb anyagt támogatására. Azért is a hazai tudományos előhaladás érdeke megkívánja, hogy a társadalom és az állam is közreműködjék egyaránt a múzeumnak ezen számottevő intézménynek felvirágoztatásán s az annál is inkább, mert e múzeum a városnak elsőrangú büszkeségének tekintendő.

BCU Cluj / Central University Library Cluj
Gyulafehérvárt, 1913. május 27.

Dr. Kóródy Péter s. k.
ügyvezető alelnök.

Kárpiss János s. k.
egyl. titkár.

